

RECENZII ȘI NOTIȚE BIBLIOGRAFICE REVIEWS

Episcop Alexander Golitzin, *Dionisie Areopagitul mistagogul – o lectură monahală*, trad. ieromonah Nectarie (Dărăban), cu colaborarea pr. Bogdan G. Bucur, Deisis, Sibiu, 2015, 517p., ISBN: 978-606-740-005-2

Apariția cărții de față reprezintă un eveniment editorial în spațiul teologic românesc. De ce aceasta? Fiindcă reia cercetarea corpusului areopagitic în liniile sale „normale”... Într-un studiu publicat cu ceva ani în urmă, precizăm că în teologia românească a sec. XX au fost formulate două opinii despre autorul acestui corpus care situau analiza sa în paralel cu cercetările din Occident: cea dintâi îi aparținea pr. Dumitru Stăniloae și încerca să identifice pe autor chiar cu ucenicul Sf. Ap. Pavel, iar cea de-a doua îi aparținea pr. Gheorghe Drăgulin și postula identitatea dintre Dionisie Areopagitul și Dionisie Exiguul. Revenirea la normalitate s-a produs abia după 1990, prin două lucrări publicate la editura Deisis: Andrew Louth, *Dionisie Areopagitul. O introducere*, în românește: Sebastian Moldovan, Sibiu, 1997, și respectiv Alexander Golitzin, *Mistagogia – experiența lui Dumnezeu în Ortodoxie. Studii de teologie mistică*, Sibiu, 1998. Astfel, nu este defel întâmplător că tocmai la această prestigioasă editură sibiană se publică și volumul de față, aparținând celui mai mare specialist ortodox în opera lui Dionisie Areopagitul.

Pentru a se înțelege mai bine valoarea cărții, trebuie reamintit că în momentul de față există două direcții de cercetare: pe de o parte, partizanii exegezei „filosofico-critice” care percep *Corpusul Areopagitic* ca o operă îmbibată de neoplatonism, pe de alta, cei ai hermeneuticii „holist-eccleziale și tradiționale”, care receptează și încadrează opera în cadrul Tradiției mistagogice și eccleziale a Bisericii. În mod cert, „lectura monahală” prin care citește *Corpusul Areopagitic* ep. Golitzin se înscrie în cea de-a doua direcție. Și, în opinia noastră, doar pe această linie poate fi cu adevărat înțeleasă și recunoscută influența lui Dionisie Areopagitul asupra misticii creștine, deopotrivă în Răsărit și în Apus.

Să fie oare forțată perspectiva hermeneutică a autorului? În niciun caz, credem noi. Viziunea generală care se degajă din scrierile „Areopagitice” este cea a unui Dionisie al Tradiției Bisericii, episcop monah din Siria sau Palestina sfârșitului secolului V, care gândește și scrie în cadrul tradiției „mistagogice” a Bisericii vechi. Principalele linii de forță și concretizări ale acestei Tradiții eccleziale sunt evidențiate de strânsa legătură ce există între *Corpusul Areopagitic* și scriitorii din spațiul siriac (Efremlul Sirul, Omiliile Macariene și Cartea Treptelor), ba chiar și „teurgia” neoplatonicului sirian Iamblichus.

Demonstrația făcută de ep. Alexander Golitzin în susținerea acestei viziuni este remarcabilă. Pas cu pas, sunt analizați termenii dionisieni centrali: *ekstasis*, *erōs* și *henōsis*, pentru a se stabili modul în care se realizează relația dintre Dumnezeu și lume. Erosul apare

Recenzii

drept motorul întregii providențe, originea mișcării dumnezeiești care dă rol și rost creației. Este coborârea lui Dumnezeu la nivelul ordinii create, în calitatea Sa de creator, susținător și scop (*telos*) al acesteia, sursa extazului dumnezeiesc și a ieșirii Sale *ad extra* (*ekstasis*). Este forța și principiul care ține laolaltă, în unitate, întreg universul dionisian, dându-i posibilitatea acesteia de a se întoarce (*epistrephō*) la Dumnezeu, a se uni cu El (*henōsis*).

În concepția dionisiană, acțiunea aceasta de coborâre și înălțare, în care este inclusă întreaga ființă, nu se petrece la întâmplare. Ea este constituită într-un sistem de ierarhii, ce se găsesc interpusse între Dumnezeu și lucrurile create. Ierarhiile apar drept niște mijloace prin care se rânduiește contactul dintre Dumnezeu și lume. Pentru Dionisie realitatea lumii create este realizată și revelată în cele două ierarhii, ierarhia cerească și cea bisericească. În cadrul acestora ele au posibilitatea de a descoperi propriul loc și funcție hărăzite încă de la creație și, în același timp, li se deschid noi perspective de a se înălța, spre contemplarea lui Dumnezeu. Sistemul ierarhic dionisian este alcătuit din două rânduri de ierarhii, organizate în trei grupe de câte trei, sau mai bine spus, trei triade a câte trei ordine, având drept scop asemănarea și unirea cu Dumnezeu, atât cât este posibil. Întâi de toate, cele care participă la Dumnezeire sunt cetele îngerești, aflate în imediata apropiere a Tronului ceresc. De la acest nivel pur spiritual, ele transmit mai departe cunoașterea ierarhiei bisericești. Întregul univers creat dionisian își desfășoară astfel activitatea pornind de la triada purificare – iluminare – desăvârșire, căci fiecărui ordin care alcătuiește una dintre triadele sale îi aparține una dintre aceste trei funcții: cel aflat pe prima treaptă a triadei este cel care operează purificarea; cel aflat la mijloc iluminarea; iar desăvârșirea aparține ordinului superior. Pas cu pas, sunt apoi prezentate: cele *trei Taine* (Botezul, Euharistia și Mirul), cele *trei trepte sacerdotale* (episcopi, preoți, diaconi) și cele *trei trepte laice* (monahii, „poporul sfânt” și cei ce sunt pe cale de a fi inițiați sau cei ce și-au trădat inițierea și, prin urmare, au fost excluși din „poporul sfânt”. Acest ultim grup include *catehumenii*, *energumenii* sau *penitenții* și *posedații*).

Autorul nu evită să trateze și teme mai „sensibile”, cum ar fi hristologia lui Dionisie Areopagitul (conform tezei: nu există o hristologie explicită în scrierile dionisiene, pentru că totul e hristologie în ele), sau influența de netăgăduit a filosofiei neo-platonice asupra operei acestuia, fără însă a fi vorba de un „origenism neoplatonizat”. În ultimul capitol, deși conștient de dificultatea încercării, autorul se lansează într-o „scurtă speculație”, încercând să ofere o ipoteză veridică asupra identității autorului *Corpusului Areopagitic*. Numele propus este cel al episcopului Petru Ivireanul sau, în orice caz, cineva „foarte asemănător episcopului georgian” (p. 479).

În finalul prezentării noastre, subliniem că episcopul Golitzin a reușit să treacă dincolo de disputa aridă a cercetătorilor: filosof sau teolog? Neoplatonician sau creștin? Un Proclus creștin sau Părinte al Bisericii? „Calul troian” prin care filosofia greacă ar fi pătruns în Biserică sau un Părinte spiritual și, în același timp, un mistic al Bisericii? Valorificarea operei lui Dionisie Areopagitul nu este în niciun caz epuizată. Totuși, pe viitor coordonatele trasate de autorul cărții de față nu pot fi în niciun caz neglijate:

1. Mistica dionisiană este una liturgică și creștină. Privită în cadrul Tradiției mistagogice a Bisericii de Răsărit, ea își descoperă adevăratele ei semnificații. Ruptă de aceasta foarte ușor poate fi redusă doar la nivelul unor simple speculații metafizice.

Recenzii

2. Această tradiție creștină l-a considerat ca o autoritate în domeniu, la care s-a făcut apel ori de câte ori Biserica a avut nevoie. Teologia sa se va regăsi ulterior atât în opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, cât și a Sfinților Simeon Noul Teolog și Grigorie Palama, pentru a aminti doar câteva exemple, iar pe plan liturgic la Gherman al Constantinopolului și Nicolae Cabasila.

3. Lectura tradițională („monahală”, adică axată pe experiență) restituie cel mai bine sensul întregului *Corpus*. Atunci când este citit în contextul tradiției răsăritene, Dionisie este coerent într-un mod în care nu este atunci când este citit în afara ei.

Orice alt comentariu este de prisos. Chiar și numai prin parcurgerea zecilor de pagini de bibliografie, ce cuprind cele mai importante cercetări asupra operei dionisiene, cititorul își poate da seama că avem de-a face cu sinteza prin excelență despre Dionisie. Așadar, o lectură care nu poate fi ocolită de nimeni dintre cei interesați de spiritualitatea creștină, în general, și de figura atât de enigmatică și, în același timp, atât de influentă a acestui Părinte al Bisericii.

Lect. Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească (1750-1860)*, Humanitas, București, 2015, p. 484, ISBN: 978-973-50-4955-3

Autoarea cărții de față este și coordonatoarea seriei „Societate & Civilizație” de la editura Humanitas, serie în care au fost incluse alte două incitante cărți ale Constanței Vintilă-Ghițulescu: una care analizează problemele de cuplu (sexualitate, căsătorie, divorț), așa cum sunt ele reflectate în condicile ecleziastice din Țara Românească a secolului al XVIII-lea, cealaltă care este dedicată procesului de modernizare a societății românești de la începutul secolului al XIX-lea (vezi *În șalvari și cu ișlic. Biserica, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*, Humanitas, București, 2012, 448 p., respectiv *Evgheniți, ciocoi, mojiți. Despre obrazele primei modernități românești (1750-1860)*, Humanitas, București, 2013, 356p. Tot la editura Humanitas au mai apărut alte două cărți: *Evgheniții*, 2006, respectiv *Focul amorului: despre dragoste și sexualitate în societatea românească (1750-1830)*, 2006, 270 p.).

Vizând cam aceeași perioadă de cercetare, cărțile amintite mai sus aparțin unei autoare căreia, este mai mult decât evident, îi place istoria, dar și să scrie! Dacă ar fi să citim scurte date despre Constanța Vintilă-Ghițulescu, am afla că este doctor în istorie și civilizație la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” și profesor asociat la Facultatea de Sociologie a Universității București. Dar, dincolo de aceste date seci, regăsim pe cineva care este animată și de îndrăzneala de a se ocupa de teme istorice dificile, în sensul în care sunt ocolite de profesori de istorie și cercetători români ce preferă căile mai băătorite, dar și mai plictisitoare, ale istoriei naționale – tratările generaliste și nu analizele punctuale.

Cele spuse mai sus se reflectă și în volumul de față. De altfel, autoarea însăși recunoaște: „a scrie istoria vieții cotidiene stârnește o serie de curiozități. Subiect impor-